

УДК 347.9:336.2

Грабовий Владислав Володимирович,
*к.ю.н, доцент кафедри податкового менеджменту та
фінансового моніторингу імені Миколи Чумаченка,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО КОМПЛАЄНСУ В УКРАЇНІ

Постійні зміни в законодавстві у період стратегічної невизначеності економічної політики України є суттєвими негативними факторами при організації взаємодії Державної податкової служби України (ДПС) з платниками податків. На сьогодні нові дефініції характеризують організацію роботи, однією з яких є термін «комплаєнс» і окремий його різновид «податковий комплаєнс», до сфери якого входять питання формування внутрішньої податкової політики.

Перехід Державної податкової служби України до філософії податкового комплаєнсу за методологією МВФ та OECD декларується державними органами як один із ключових пріоритетів Національної стратегії доходів. Проте практичне впровадження цих інструментів в українських реаліях станом на 2026 рік стикається із низкою глибоких системних і методологічних проблем. Замість того, щоб діяти як проактивний аналітичний сервіс, інструменти комплаєнсу часто деформуються під тиском застарілої фіскальної системи. Розберемо основні проблеми за ключовими інструментами.

Головна проблема податкового комплаєнсу в Україні має історичне та інституційне коріння. ДПС протягом десятиліть формувалась як орган фіскального примусу, чия ефективність оцінювалась за обсягами "планів збору" та сумами донарахувань під час перевірок. Це породило деструктивний феномен — «фіскальний опортунізм держави», коли заради виконання миттєвих показників наповнення бюджету нехтуються довгострокові інтереси легального бізнесу. Замість точкового лікування ризиків (як вимагає МВФ), алгоритми системи застосовують «килимове бомбардування». Під критерії ризиковості та блокування регулярно потрапляє реальний, добросовісний бізнес.

До основних інституційних бар'єрів, що блокують розвиток добровільного комплаєнсу в Україні, належить нестабільність податкового законодавства, оскільки Податковий кодекс України зазнає сотень змін щороку. Відсутність правової визначеності унеможливорює довгострокове податкове планування та штовхає бізнес до створення фінансових резервів у «тіні». Коли філософія податкового комплаєнсу (яка у світі базується на довірі, аналітиці та допомозі платнику) переноситься на специфічний український ґрунт, виникають перекоси. Замість сервісу бізнес отримує автоматизований тиск.

Так, пунктом 14.1.221-1. статті 14 Податкового кодексу України визначені наступні дефініції: *комплаєнс* - система заходів та процедур, що здійснюються контролюючими органами, з метою підвищення рівня добровільного виконання податкових та інших обов'язків платниками податків відповідно до вимог

податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, та зменшення ймовірності настання податкового ризику (комплаєнс-ризик); *податковий ризик (комплаєнс-ризик)* - ймовірність невиконання платником податків податкового обов'язку щодо взяття його на облік як платника податків, реєстрації платником окремих видів податків, подання (своєчасного подання) податкової звітності, декларування (повного декларування), сплати (своєчасної та повної сплати) платником податків податкових зобов'язань, інших податкових обов'язків, невиконання платником податків іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [2].

В цей же час, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 № 854 триває реалізація Експериментального проекту з управління податковими ризиками, якою затверджений Порядок реалізації експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі та надано дещо інше визначення податкового ризику (комплаєнс-ризик): *податковий ризик* - ймовірність настання певних подій, що призведе до невиконання платником податків вимог податкового законодавства, іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на податкові органи [3].

Порівнюючи дефініції можливо зробити висновок, що із системи комплаєнс-ризиків виключені митні органи. Нерідко податковими органами застосовується принцип «презумпції винуватості платника», при якому тягар доведення своєї добросовісності повністю покладено на бізнес, що суперечить європейським стандартам адміністрування. Непоодинокі факти асиметрії інформації, правозастосування та тлумачення складних норм законодавства податковими органами, непоодинокі випадки упередженості, індивідуальні податкові консультації (ІПК) нерідко суперечать одна одній.

Найбільш гострим і деструктивним дефектом української системи адміністрування доходів, який руйнує податковий комплаєнс, є функціонування Системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР) при реєстрації податкових накладних з ПДВ, який має своєю філософією застосування автоматизованого інструменту для боротьби зі «скрутками» та фіктивним податковим кредитом у реальному часі. Проте в українських реаліях алгоритми системи виявилися надмірно жорсткими та непрозорими, що призводять до блокування податкових накладних реального сектора економіки, вимивання обігових коштів бізнесу, зриву контрактів та колосальних часових витрат на підготовку тисяч сторінок документів для розблокування, і можливості повної зупинки роботи платника податків.

З погляду методології CRM МВФ, такий підхід є хибним. Це створює парадоксальну ситуацію: компанії, які прагнуть працювати повністю легально (демонструвати високий комплаєнс), караються системою частіше, ніж професійні організатори конвертаційних центрів, які швидко адаптують свої ІТ-

алгоритми до нових критеріїв ризиковості. Коли бізнес бачить, що легальність не захищає його від зупинки операційної діяльності, його мотивація до добровільного комплаєнсу стрімко падає.

Іншим полюсом проблеми є глибокий структурний розрив між загальною та спрощеною системами оподаткування. Спрощена система (єдиний податок) створювалася як соціальний інструмент для самозайнятих осіб та мікробізнесу. Проте за відсутності ефективних комплаєнс-фільтрів вона перетворилася на масштабний внутрішній офшор для середнього та великого бізнесу.

Оподаткування заробітної плати (сумарне навантаження ПДФО, ЄСВ та військового збору) в Україні є відносно високим і регресивним для низьких доходів, що у поєднанні з низькою довірою до пенсійної та соціальної систем створює потужні стимули до ухилення. Проблема має два виміри - повна тінізація та часткова тінізація. Для генерації готівкових виплат заробітних плат бізнес змушений купувати її через інструменти того ж самого ПДВ-дисконту (скруток), що замикає порочне коло тіньової економіки. Без системного зниження непомірного фіскального навантаження на фонд оплати праці у поєднанні з жорстким аналізом сторонніх даних та контролю великих виплат в сфері побутового споживання подолати цей дефіцит комплаєнсу неможливо.

Окремою проблемою є парадокс цифровізації адміністративних послуг Державної податкової служби України. При досягненні значних успіхів у цифровізації державних послуг: Електронний кабінет платника податків, запровадження програмних РРО (ПРРО), інтеграція податкових сервісів у застосунок «Дія», вона заслуговує позитивної оцінки. Втім, автоматизація процесів не призвела до автоматичного зростання добровільного комплаєнсу платника податків. Причина полягає в тому, що диджиталізація часто використовується фіскальними органами не для спрощення життя платника, а як більш швидкий і тотальний інструмент контролю та виписування штрафів. Інтерфейси Електронного кабінету часто працюють зі збоями в періоди пікових навантажень, а методологічна підтримка всередині цифрових сервісів залишається на низькому рівні.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити, що проблема податкового комплаєнсу в Україні є глибоко інституційною та соціокультурною. Державна податкова служба України функціонує в межах застарілої каральної парадигми, орієнтованої на миттєве витискання податків та зборів за допомогою штрафів, блокувань, інших заходів адміністративного тиску, відтак рівень тінізації економіки залишатиметься високим, а податкова мораль — низькою.

Для системного вирішення проблеми податкового комплаєнсу в Україні необхідно здійснити фундаментальний перехід від каральної концепції до моделі Compliance Risk Management (CRM), що деталізовано в Технічній записці МВФ 2022 року. Зокрема, потребують впровадження інтеграція сторонніх даних через стандарти CRS та Big Data, перехід від блокування накладних до попереднього моніторингу [4].

Імплементація рекомендацій Технічної записки МВФ 2022 року щодо впровадження інтегрованої рамкової моделі CRM є єдиним безальтернативним

шляхом для України на шляху до побудови європейської фіскальної системи. Це вимагає відмови від радянської практики "планів збору" для інспекцій, радикального спрощення та стабілізації законодавства, трансформації СМКОР та перенесення фокусу контролю на аналіз великих даних. Тільки через повагу до платника, прозорість алгоритмів та демонстрацію справедливого використання зібраних коштів держава зможе трансформувати фіскальний нігілізм у стійку культуру добровільного податкового комплаєнсу, забезпечивши фінансовий фундамент для майбутнього розвитку країни.

Таким чином, необхідно запровадити законодавчі механізми, коли бізнес може відкрито прийти до податкового органу, показати складну транзакцію та отримати юридичний імунітет в обмін на прозоре розкриття податкової бази; також доречно змінити КРІ податківців, запровадивши оцінювання ефективності ДПС за показником динаміки добровільних сплат та швидкістю надання послуг.

Список використаних джерел:

1. *1. Національна стратегія доходів до 2030 року.*
URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 28.02.2026)
2. *Податковий кодекс. Закон від 2 грудня 2010 року № 2755-VI*
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 28.02.2026)
3. *Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 854 «Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі».*
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.02.2026)
4. *Betts Susan E. (2022). Revenue Administration: Compliance Risk Management Framework to Drive Revenue Performance. IMF Technical Notes and Manuals (TNM/2022/05). Washington, D.C.: International Monetary Fund.*
5. *OECD. (2024). Tax Morale: What Drives People and Businesses to Pay Tax? Paris: OECD Publishing.*

УДК 657.6:338.24.021.8

Дорошенко Марія Олексіївна,
здобувачка вищої освіти,
кафедра обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна

**АУДИТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ**

В умовах посилення глобальної економічної нестабільності, воєнних викликів та прискореної цифровізації господарської діяльності питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва набуває особливої